

Rädda Barnen

KRISBEREDSKAP OCH AKUT BARNKRISSTÖD

Kort handbok om krisberedskap och
lokal krisberedskapsplan

Senast uppdaterad: 2024-01-12

Det här är en kort version av handboken för krisberedskap och akut barnkrisstöd 1.0, främst från kap 2 och 4. Här fokuserar vi på vad krisberedskap är och att börja komma igång med det lokala krisberedskapsarbetet och att ta fram er lokala krisberedskapsplan.

OM KRISBEREDSKAP

Vad är en kris?

En kris är en händelse som påverkar många delar av samhället samt hotar grundläggande värden och funktioner. Krisen är något som inte kan hanteras med vanliga resurser och organisation. Den är oväntad, ovanlig och för att lösa den krävs att flera aktörer arbetar tillsammans.

Ordet "kris" används när det händer något allvarligt. Ibland kan en person vara i kris, till exempel om någon närstående dör eller blir sjuk. Men när vi pratar om krisberedskap menar vi oftast större kriser som påverkar många människor eller hela samhället.

Det är också viktigt för oss att fundera på vem det är som har makten att definiera vad som är en kris, och därmed när samhällets krisberedskap ska aktiveras. Vad är en kris för barn och unga själva? I vilka situationer tycker de att stöd behövs? Detta är särskilt viktigt ur ett icke-diskrimineringsperspektiv då behovet av stöd kan se väldigt annorlunda ut för barn i mer sårbara livssituationer, till exempel barn med funktionsnedsättning. I denna fråga kan Rädda Barnen ta en ledande roll i att säkerställa barns delaktighet och inte bara utgå från vuxenvärldens definition och uppfattning av vad en kris är.

Olika typer av kriser

Det finns olika sorters kriser och allvarliga händelser. Kriser kan påverka både enskilda personer och många människor samtidigt.

Här är några exempel:

- Naturkatastrofer: Det kan vara saker som översvämningar, bränder, stormar, jordbävningar eller vulkanutbrott.
- Oavsiktliga (människoorsakade) händelser: Det kan vara olyckor med tåg, flyg eller andra transporter, stora bränder eller olyckor vid kärnkraftverk.
- Avsiktliga (människoorsakade) händelser: Det kan vara terrorism eller andra våldshandlingar som drabbar en grupp människor eller hela samhället.
- Andra typer av händelser: Det kan vara självmord eller självmordsförsök, svåra förluster, speciellt när det gäller barn, allvarliga sjukdomar eller skador, rån, våld, misshandel, överfall eller sexuella övergrepp. Det kan även vara händelser som att vara med om terror, tortyr eller krig i ett annat land än Sverige.

Händelser som människor orsakar kan göra att man mår sämre psykiskt än när det är naturkatastrofer eller olyckor.

Vi kan träffa olika grupper av människor i dessa situationer:

1. De som drabbades direkt: Det är de som var på platsen när det hände.
2. De som drabbades indirekt: Det kan vara nära och kära till de som var på platsen. Det kan också vara personer som ser bilder av händelsen i media, åskådare, vänner och kollegor, räddningspersonal, sjukvårdspersonal, volontärer och hela samhället.

Vad är krisberedskap?

Krisberedskap handlar om att vara förberedd och kunna hantera krissituationer. Det handlar om att lära sig och öva, samt att skapa en organisation och strukturer innan, under och efter en kris. Genom att planera och förbereda oss kan vi bli bättre på att agera när en kris inträffar. Krisberedskap är ingen separat verksamhet, utan en pågående process där vi planerar och förbereder oss för att kunna anpassa oss från vardag till kris när något akut händer.

Vem är ansvarig?

Alla i samhället har ett gemensamt ansvar för att utveckla och ta hand om krisberedskapen inom sina respektive områden. Detta arbete sker på olika nivåer: lokalt, regionalt, nationellt, samt på EU-nivå och internationellt. Det inkluderar statliga myndigheter, kommuner, regioner, privata företag samt ideella föreningar som Rädda Barnen.

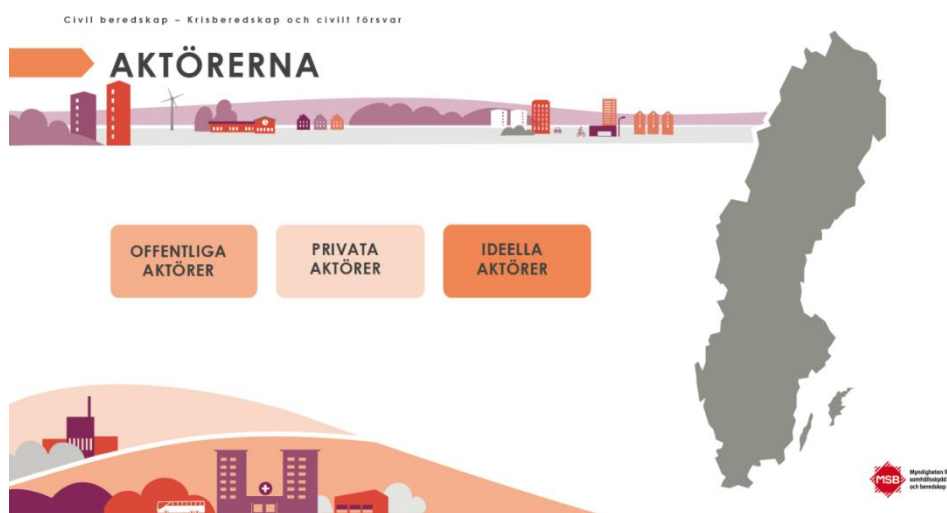

Bild från MSB

I Sverige är det de aktörer som är närmast berörda som har huvudansvaret för att hantera kriser. Ansvaret för Sveriges krishantering ligger i första hand på lokal nivå, hos den kommun där något inträffar och den eller de sektorer av samhället som är inblandade.

Kommunerna är viktiga i Sveriges krisberedskap och har ansvar för sitt geografiska område på lokal nivå. När det blir större kriser hjälps fler aktörer åt. Om flera kommuner påverkas tar länsstyrelsen över ansvaret för att samordna insatserna. Om krisen blir ännu värre kan nationella myndigheter behöva hjälpa till. Regeringen har det övergripande ansvaret för krishanteringen på nationell nivå, men det är de ansvariga myndigheterna som faktiskt hanterar själva händelsen.

I Sverige finns även viktiga funktioner i samhället som hjälper oss vid nödsituationer. Polis, räddningstjänst och ambulans är ansvariga för att rädda liv. Många kommuner har även krisstödsgrupper/POSOM-grupper som ger krisstöd till de som har drabbats av allvarliga händelser eller kriser.

Kort sagt har ingen allt ansvar ensam. Det kan göra det lite svårt att förstå vem eller vilka som är ansvariga. Då är det bra att utgå från själva händelsen och utifrån det fundera kring vilka som skulle kunna vara inblandade.

Den här korta filmen ger en bra överblick över samhällets krisberedskap.

[Hela Sverige tillsammans – En liten film om krisberedskap och civilt försvar](#)

Tre principer för samhällets krisberedskap

Samhällets krisberedskap vilar på tre grundprinciper.

Ansvarsprincipen innebär att de som normalt ansvarar för olika verksamheter även har ansvaret under en krissituation. Det innebär att sjukvården tar hand om vården, kommunerna ansvarar för skola och äldreomsorg, och så vidare.

Likhetsprincipen innebär att verksamheten ska fungera på ett liknande sätt som under normala förhållanden, så långt det är möjligt. Om det är möjligt ska även verksamheten bedrivas på samma plats som vanligt.

Närhetsprincipen betyder att krisen ska hanteras på platsen där den inträffar, och av de som är närmast berörda och ansvariga. I första hand är det den drabbade kommunen och regionen som tar ledningen och ansvarar för insatserna. Först om de lokala resurserna inte är tillräckliga kommer statliga insatser att bli aktuella.

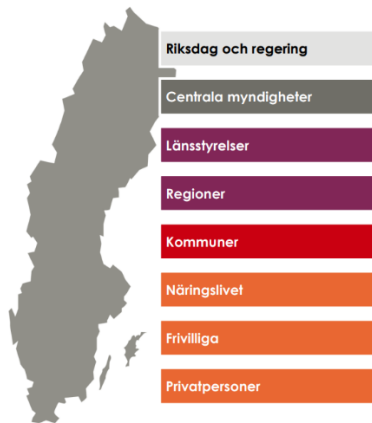
Samverkan och viktiga aktörer

Kriser är situationer som inte kan hanteras med vanliga resurser och organisation. De är oväntade och ovanliga, och för att lösa dem behöver flera aktörer arbeta tillsammans för att lösa situationen. Därför är det viktigt att vi samverkar före, under och efter kriser för att kunna ge stöd till barn och människor som drabbas. Ingen kan hantera eller avvärja en kris på egen hand.

Svensk krishantering bygger på samarbete. Det handlar om samarbete mellan myndigheter, kommuner, företag och ideella föreningar. Men också om samarbete mellan människor. Det är

bäst att skapa kontakter och bygga relationer innan en kris inträffar. Det gör det lättare för oss att arbeta tillsammans och snabbt möta behoven som uppstår när en kris inträffar.

Vilka vi behöver samarbeta med beror på flera saker. Det skiljer sig mellan den lokala, regionala och nationella nivån. Det kan också variera mellan olika kommuner och över tid. Det är viktigt att lära känna den plats där man är för att veta vilka man behöver samverka med.

Civil beredskap

AKTÖRER

Alla som på något sätt bidrar i hanteringen av en samhällsstörning kallas i beredskapssystemet för en aktör.

Aktörerna kan vara offentliga, privata och frivilliga organisationer men också enskilda individer.

Bild från MSB

Kommun

Kommunen har ansvar för att samordna arbetet på lokal nivå, inom sitt geografiska område. Kommunen har även ansvar för många verksamheter och funktioner på lokal nivå. Kommunen har ofta en grupp som vid större kriser har i uppgift att ge krisstöd. De kallas ofta POSOM-grupp, vilket står för psykiskt och socialt omhändertagande. De kan också kallas krisstödsgrupp. Vilka som ingår i gruppen är olika beroende på kommun. Från kommunen är det ofta personer från socialtjänst, räddningstjänst och polis. Ofta finns även personer från ideella föreningar med. Det kan exempelvis vara personer från Svenska Kyrkan, Röda Korset och vi i Rädda Barnen.

Länsstyrelse

Länsstyrelsen är regeringens företrädare i länen, och är alltså statliga myndigheter. Länsstyrelserna har ansvar för att samordna arbetet på regional nivå, inom sitt geografiska område. De kan bli aktiverade när en kommun begär stöd eller när händelsen påverkar flera kommuner. Vid mycket stora händelser kan även nationella myndigheter bidra med extra hjälp. Länsstyrelsen samarbetar ofta med ideella föreningar på olika sätt, tex genom nätverk och dialog.

Region

Regionerna organiserar krisstöd för de drabbade som kommer i kontakt med hälso- och sjukvården. Dessa grupper leds av Psykosocial Katastrofledning (PKL). PKL-grupper aktiveras vid en större olycka eller katastrof då många människor drabbats.

MSB – myndigheten för samhällsskydd och beredskap

Myndigheten för samhällsskydd och beredskap, MSB, ska hjälpa samhället i Sverige att klara olyckor, kriser och konsekvenser av krig. När det händer en större kris ska MSB se till att aktörerna agerar samordnat, samt stödja med olika resurser. MSB bidrar i arbetet med att hålla samman planering, inriktning och metodstöd inom civil beredskap och utvecklar processer och strukturer för beredskapsplanering. Rädda Barnen samarbetar med MSB på nationell nivå.

Ideella föreningar

Det finns en särskild grupp ideella föreningar som är knutna till beredskapen genom Frivilligförordningen. De är 18 stycken och kallas frivilliga försvarsorganisationer. Det betyder att de har särskilda uppgifter på uppdrag av regeringen och myndigheter. De utbildar och samordnar frivilliga inom sina expertområden och bidrar till att det finns personal till totalförsvaret. Några exempel är Röda Korset, Bilkåren, Lottakåren och Svenska Brukshundklubben.

Men det finns många andra ideella föreningar som också bidrar i kriser, även om de inte är en frivillig försvarsorganisation. Det kan vara vi i Rädda Barnen, Svenska Kyrkan, Stadsmissionen, Folkets hus, bygdegårdar, idrottsföreningar eller barn- och ungdomsorganisationer som Scouterna och KFUM.

Ideella föreningar är en viktig resurs i samhällets krisberedskap utifrån den kunskap och kompetens som finns i dessa, men även för vår förmåga att kanalisera och möjliggöra för engagemang. Vi vet från forskning att viljan att ställa upp när det händer en kris i samhället är stor och det är i ideella föreningar det kan tas tillvara.

FÖRBERED FÖR ATT KUNNA AGERA I KRIS

Utgångspunkt i det lokala ideella engagemanget

Vi utgår från de principer som råder inom krisberedskap. Det innebär att en kris ska hanteras nära där den händer och av de som vanligen har ansvaret. Rädda Barnens förmåga att arbeta med krisberedskap och barnkrisstöd och agera i kris ska bygga på ideellt engagemang med stöd av kansliet. Därför utgår vi från lokalföreningar och distrikt i medlemsrörelsen i samverkan med regionala kanslier samt med stöd av det nationella kansliet.

På vissa platser finns många delar av Rädda Barnen på plats. Där är det extra viktigt att samverka och göra det här arbetet tillsammans. Men det är i medlemsrörelsen som ägandeskapet behöver finnas och grunden behöver vara det ideella engagemanget för att det här ska bli en långsiktigt hållbar och möjlig verksamhet

Kom igång med det lokala krisberedskapsarbetet – de första frågorna

Det första steget är varken stort eller tidskrävande. Fundera tillsammans över dessa frågor.

1. Börja med att fundera på om ni redan gör något som handlar om krisberedskap och akut barnkrisstöd. Många av oss i Rädda Barnen gör redan eller har gjort saker som faller inom krisberedskap och akut barnkrisstöd. Det kan vara att sprida kunskap om akut barnkrisstöd, genomföra trygghetsvandringar eller så har ni genomfört en insats.
2. Vad skulle ni vilja göra framöver? Tänk utifrån alla tre fokusområden (direkta insatser, kunskap, påverkansarbete)
3. Vad kan ni göra innan, under och efter en kris i ert närområde? Tänk utifrån alla tre fokusområden (direkta insatser, kunskap, påverkansarbete)

4. Vad är ert nästa steg för att komma dit?

Ert nästa steg skulle exempelvis kunna vara:

- Börja ta fram er lokala krisberedskapsplan
- Gå någon av våra utbildningar i akut barnkrisstöd
- Gå utbildningen "Från reaktiva till förberedda - om krisberedskap och akut barnkrisstöd" och få stöd från anställda i ert arbete
- Rekrytera nya medlemmar/volontärer till ert arbete

Många i Rädda Barnen gör redan eller har gjort saker som faller inom krisberedskap och akut barnkrisstöd. Det kan vara att sprida kunskap om akut barnkrisstöd, genomföra trygghetsvandringar eller så har ni genomfört en insats.

Vad är en krisberedskapsplan och vad bör den innehålla?

En krisberedskapsplan är ett bra sätt att vara förberedd ifall en kris inträffar. Den utgår från hur det är hos er idag. Detta kan exempelvis göras i en lokalförening eller av flera närliggande lokalföreningar tillsammans. Gör gärna detta i dialog och samverkan med distriktsorganisation och kansliet på regional och nationell nivå.

Krisberedskapsplanen är ett dokument där ni samlar all viktig information om ert arbete. **Av krisberedskapsplanen ska det framgå vad ni kan/ska göra, vem som ska göra vad och hur det ska gå till. Där beskriver ni vilka resurser ni har i form av människor, materiel, lokaler och samverkanspartners.**

Håll det enkelt, så att alla kan förstå den och gå igenom den tillsammans så att alla som är eller ska vara aktiva i krisberedskapen känner till den. Krisberedskapsplanen fastställs av ytterst ansvariga i den organisationsdelen, alltså lokalföreningens eller distriktets styrelse samt regionchef.

Det är inte möjligt att planera i detalj för varje tänkbar händelse. Men att ta fram, skriva ner, förankra och uppdatera en krisberedskapsplan är en viktig grund som gör det enklare att kunna agera flexibelt vid olika typer av kriser.

När ni är klara med er krisberedskapsplan ska den delas internt till de som behöver känna till den. Det kan vara närliggande lokalföreningar, distriktet, regionkansliet samt nationella rådgivaren krisberedskap och barnkrisstöd. För att den ska vara aktuell och användbar är det bra om den ses över och vid behov uppdateras en gång om året.

Börja med att ta fram en lokal beredskapsplan

- Vad finns det för saker som kan hända lokalt hos er? (brand, skjutning, olycka, internationell händelse som drabbar lokalt boende mm)
- Var kan de hända? Identifiera vilka platser i närområdet där det finns barn (skolor, förskolor, fritidsgårdar, parklekar, ridskolor, idrottsplatser etc)
- Finns det andra inom Rädda Barnen vi kan samarbeta med i närheten? Det kan exempelvis vara en närliggande lokalförening, distrikt eller regionalkontor

- Vilka lokala aktörer har vi redan kontakt med och kan samverka med? Vilka behöver vi ta kontakt med och påbörja en samverkan? (kommun, polis, räddningstjänst, andra föreningar mm)
- Vad har vi för resurser internt? (personer, kunskap, erfarenhet, material, lokaler mm)

Checklista: Vad bör en krisberedskapsplan innehålla?

- Lokalföreningen/distriktets beslut gällande organisation, mandat och ramar för krisledning i lokalföreningen/distriktet
 - Om det finns flera delar av Rädda Barnen på samma geografiska område är det viktigt att ha en dialog om detta arbete och se över hur man kan arbeta tillsammans
- Redogörelse för de ordinarie verksamheterna och hur man gör med dem i händelse av kris. Ska vissa ställas in/pausas, kan någon ställas om eller kan de fortsätta som vanligt?
- Redogörelse för vad ni ska och kan göra i händelse av kris
- Redogörelse för hur ni organiserar er i händelse av kris
- Redogörelse över era interna roller och en checklista över vem som gör vad. Fokusera på roller och inte personer
- Lista över interna och externa kontakter, deras funktion och kontaktuppgifter samt övrig relevant information. Övrig relevant information kan vara om man har ett specifikt ansvar eller kompetensområde, språkkunskaper, nycklar till den egna lokalen mm.
 - INTERNA – personer eller funktioner från närliggande lokalföreningar, distriktet och kansliet
 - EXTERNA – personer eller funktioner/kontakter kan vara kommunen, andra ideella föreningar polis, räddningstjänst, trossamfund och lokala företag
- Gör listor över både personella och materiella resurser. Det kan vara lokaler, fordon, leksaker och filter. Det kan också vara kompetens som erfarenhet av att möta barn och föräldrar, vana vid krishantering och språkkunskaper.
- Ha en rutin för att föra logg/dokumentera en insats (Se mall)
- Redogörelse för vad ni gör efter en kris: hur ska den avslutas, dokumenteras, utvärderas och rapporteras samt hur stöd till de personer som deltagit i insatsen ska se ut.
- En plan för hur krisberedskapsplanen ska övas och uppdateras (gärna minst en gång per år).

Ta fram en krisberedskapsplan steg för steg

Här är åtta steg som kan vara ett stöd i att ta fram er egen lokala krisberedskapsplan. Gör gärna detta i samverkan med närliggande lokalföreningar, distriktet och kansliet.

Identifiera lokala risker och möjliga konsekvenser

Fundera över vilka risker som finns i er geografiska närhet och omvärlden. Vilka konsekvenser kan det få för samhället och er ordinarie verksamhet? Vad behöver ni ha krisberedskap för utifrån det? Kom ihåg att det ofta är kommunen eller andra myndigheter som har det yttersta ansvaret för hantering av kriser i samhället. Rädda Barnen ska bara vara ett komplement.

Exempel på lokala händelser där vi skulle kunna agera är vid flyktingmottagande, bränder, olyckor, skjutning eller liknande.

Inventera era resurser och verksamheter

- Ta reda på och skriv ner vilka verksamheter och resurser ni redan har. Det handlar både om personerna som är engagerade och deras kompetens och om materiella saker.
- Fundera över hur ni skulle kunna hantera de vanliga aktiviteterna om en kris skulle uppstå. Vissa aktiviteter kanske behöver ställas in eller pausas, medan andra kan fortsätta som vanligt. Vi måste se över vad som är bäst i varje situation.
- Skapa en lista över medlemmar/volontärer som skulle kunna delta i en insats.
- Skapa en lista över materiella resurser ni har tillgång till, som till exempel lokaler, filter, leksaker, kläder eller fordon. Har ni profilkäddor till alla som behöver och eventuella nya volontärer? Det är viktigt att ni har något som gör att ni kan kännas igen som Rädda Barnen när ni är ute på uppdrag.

Identifiera och komplettera behov

Baserat på de tidigare punkterna behöver ni titta på vad ni eventuellt behöver komplettera med. Det kan vara saker som ni behöver ha mer av, till exempel material eller kläder. Ni kan behöva skapa nya rutiner eller rekrytera fler personer till olika roller. Det är också viktigt att öka kunskapen om krisberedskap och hur man stöttar barn i kris. Det handlar om att se till att de som är engagerade har rätt förutsättningar för att utföra sina uppgifter. Det kan vara genom att erbjuda rätt utbildning, utrustning, stöd från ansvariga, tydliga rutiner med mera.

Starta samarbete inom och utanför Rädda Barnen

För att kunna agera på ett effektivt sätt när något händer, är det viktigt att samarbeta både inom Rädda Barnen och med andra aktörer. Inom Rädda Barnen kan ni samarbeta med närliggande lokalföreningar, distrikt, kansli och andra verksamheter. Externt kan ni samarbeta med kommunen, andra ideella föreningar, trossamfund och lokala företag. Samarbetet både internt och externt spelar en avgörande roll för att kunna hantera situationer på bästa möjliga sätt.

Planera krisorganisationen och fördela ansvar

Vi behöver ha tydliga roller och ansvarsområden för att kunna arbeta effektivt vid en kris. Det är viktigt att vi fokuserar på rollerna istället för specifika personer. Bestäm hur den lokala krisorganisationen ska se ut och hur ansvaret ska fördelas. Bestäm vilka uppgifter som ska utföras av vem bland förtroendevalda, volontärer, andra lokalföreningar, distrikt eller kansliet. Skapa en lista med kontaktuppgifter och annan viktig information. Det kan exempelvis vara om någon har särskild kompetens som kan vara användbar, som exempelvis språkkunskaper. Planera också hur ni ska ge stöd till volontärerna under en insats och hur ni ska dokumentera och föra logg över insatsen.

Planera för vad ni gör efter en insats

Ta fram plan för vad som ska göras efter en krisinsats. Det är bra att ha rutiner för hur en insats avslutas, utvärderas, dokumenteras och rapporteras. Planera för hur ni kan stötta dom som varit aktiva i en insats när den har avslutats.

Kommunicera krisberedskapsplanen

Er krisberedskapsplan är ett verktyg för er i händelse av kris. Men för att kunna hjälpa varandra är det viktigt att flera delar av Rädda Barnen vet om den. När krisberedskapsplanen är klar och godkänd av ansvarig bör den skickas till närliggande lokalföreningar, distriktet, regionkansliet och rådgivare krisberedskap och barnkrisstöd. Det kan också vara bra att informera externa samarbetspartners om delar av er plan.

Övning och utbildning

För att vara redo att delta i en krisinsats är utbildning och övning bland det viktigaste. Planera och genomför regelbundna utbildningar och övningar i krisberedskap och akut barnkrisstöd, där ni får möjlighet att testa er plan och kunskap. Vid övningarna är det viktigt att identifiera och åtgärda det som inte fungerade så bra. Det är bra att genomföra dessa aktiviteter tillsammans med andra lokalföreningar och samarbetspartners som ni redan har eller vill samarbeta närmare med. Det stärker era relationer och ger er bättre möjlighet att samarbeta i verkliga krisinsatser. Dessutom är det ett effektivt och roligt sätt att använda våra gemensamma resurser.

I kris exploderar engagemanget – hur tar vi tillvara och kanaliserar det?

Vi vet att det finns en stor vilja att bidra i samband med en kris. En kris väcker engagemang och en tilltro till att vi som individer kan och av plikt bör bidra till förändring genom att stötta de som drabbas och göra en konkret insats. Det finns flera studier som undersöker ideella föreningar och ideella insatser i kriser.

Några intressanta siffror:

- 9 av 10 av personer i samhället vill ställa upp i kris.
- Men bara 11 procent av befolkningen har gjort en ideell insats i samband med en så kallad särskild händelse.
 - 71 procent av de som gjort en sådan insats uppger att de redan är ideellt engagerade i någon form medan endast 7 procent av dem aldrig har arbetat ideellt
 - Den som gjort en insats har något oftare har vuxit upp med föräldrar som varit föreningsaktiva. Det är också vanligare att någon gjort en insats vid en särskild händelse om den ena eller båda föräldrarna är utrikes födda
- Hela 56 procent säger att de inte vet eller är tveksamma på hur de ska gå tillväga för att hjälpa till eller vilken organisation de kan vända sig till.
- Andelen som kan tänka sig ställa upp i händelse av kris är som störst i yngre åldrar.
- Motivationen är ofta kopplad till plikt och vilja att göra en konkret insats
 - Andelen är 76 procent i åldersgruppen 18-29 år och 57 procent i åldersgruppen 65-79 år.

Det finns alltså stora möjligheter att engagera nya personer i arbetet med krisberedskap och akut barnkrisstöd. Det finns även potential att nå nya målgrupper och öka mångfalden bland de som engagerar sig ideellt i Rädda Barnen. En utmaning är att det ofta kan handla om en spontan vilja att bidra i stunden och att engagemanget blir kortvarigt. Men det finns också dom som fortsätter engagera sig när krisen väl är över. Vi behöver kunna mobilisera och förbereda personerna både innan och under en kris och hitta vägar att behålla dom efteråt.

FRÅGOR & KONTAKT

Som lokalförening och distrikt kan ni gärna kontakta er verksamhetsutvecklare eller annan lokal/regional personal för frågor och stöd.

Det går även bra att kontakta den nationella rådgivaren för krisberedskap och barnkrisstöd Mikaela Wikström på mikaela.wikstrom@rb.se eller 08-698 94 30. Från februari 2024 och cirka ett år fram är Mikaela föräldraledig. Under tiden kan ni kontakta hennes vikarie Camilla Nygren på camilla.nygren@rb.se